

ПРОФ. І. МАЗЕПА

346к

143

У К Р А Ї Н А

ПІД ЧЕРВОНОЮ

МОСКВОЮ

ПРАГА

1941

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО „ПРОБОЄМ“

h 37566 m

in
KUS. HISTOR. ARCH.
Nr. 37566

НАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА „НАСТУП“ ЧИСЛО 22

Проф. І. МАЗЕПА

УКРАЇНА
ПІД ЧЕРВОНОЮ
МОСКВОЮ

II. Видання

ПРАГА

1941

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО „ПРОБОЄМ“

878388

37298
Відбитка з часопису „Наступ“

Rh 87566 m

SLOVANSKÁ KNIHOVNA

3186262653

Накладом Українського В-ва „Пробоем“ в Празі

Друк: Я. Андреска вд., Прага XII, Белеградська 10

696979

ПЕРЕДМОВА

В звязку з теперішніми воєнними подіями на Сході Європи весь культурний світ довідався про страшний, варварський режим, що панує під большевицькою владою в Україні. Але те, що діється в Україні тепер, є лише логічним продовженням того, що було перед війною.

Ціла історія большевицького панування в Україні це — систематичне й безнастанне намагання московського центру цілковито підпорядкувати собі Україну, стерти й знищити український народ як націю, обернути українські маси в пасивний етнографічний матеріал для створення „єдиної советської нації“. Тільки через невпинний опір українських мас, що вимагав великих жертв від нашого народу, московським окупантам не вдалося здійснити своїх планів в Україні. Ворожий наступ Москви викликав протинаступ; пробуджував і кристалізував національну енергію українських мас, кидав їх на криваву боротьбу з московськими насильниками.

В цій праці подається історичний огляд цієї боротьби між Україною і комуністичною Москвою від початку приходу большевиків в Україну до липня 1933. року, тобто до моменту, коли тодішній член харківського уряду Скрипник через конфлікт з Москвою скінчив самогубством. Цей матеріал був надрукований спочатку в лондонському журналі „The Slavonic Review“ за січень 1934. року, а потім у львівському альманасі „Дніпро“ за 1935. рік.

Тепер, коли в Україні наближається кінець большевицькому пануванню, матеріал цей набуває особливого ін-

тересу для читача. Тому подаю тут його в цілості й майже без змін (окрім декількох приміток під текстом), тим більше, що протиукраїнська політика Москви, започаткована в рр. 1929—1930 і пізніше, в основних своїх лініях залишається незмінна до цієї пори.

АВТОР.

SLOVANSKA
KNIHOVNA
V PRAZE

EX 033R

Від самого початку російської революції національний рух в Україні не перестає бути предметом особливої, тривожної уваги з боку московського центру. Свого часу Франція вийшла з революції більш об'єднана, ніж була до революції. Але історія не повторюється. Ми є тепер свідками того, як життя на революційному сході Європи відбувається в напрямі не зміцнення, а навпаки — ослаблення й розбиття «єдиної Росії».

В цьому центробіжному процесі Україна займає перше місце. З огляду на свою роль, особливо в господарському житті російської держави, Україна з її понад 30 мільйоновим населенням перша може спричинитися до потрясіння основ сучасної «великої» Росії. Цьому не мало сприяє політика російських большевиків в Україні. Сучасна Москва повторює методи самодержавних царів. Тимто не дивно, що віковий антагонізм між свободолюбною Україною й деспотичною Москвою за часів большевицького панування дійшов до небувалого поглибу та загострення.

Сучасне «співжиття» України з большевицькою Москвою, як і попереднє перебування під владою царів, показують, що Україна й Московщина є дуже відмінні, передусім вдачею та традиціями своїх народів; їх загальний розвиток іде не по лінії спільних інтересів, не в напрямі

утворення єдиного державного цілого, а швидче навпаки. Боротьба між Україною та Москвою під большевицьким режимом є особливо цікава й повчальна для ближчого ознайомлення з Українською проблемою.

1. Правні взаємовідносини між Советською Україною й Советською Росією.

Від самого початку революції 1917. року Україна виявила виразно **протибольшевицький** характер. Тимто з приходом до влади большевиків між Україною й большевицькою Москвою довгий час тяглася збройна боротьба. Лиш в 1921. р. російські большевики остаточно опанували Україну.

Але, переводячи військову окупацію українських територій, російські большевики примушені були рахуватися з фактом сильного національного руху в Україні. Тимто в березні 1919. р., коли большевикам у боротьбі з військом Директорії Української Народньої Республіки вдалося заволодіти майже всією територією України, III. Всеукраїнський З'їзд Рад у Харкові ухвалив конституцію УССР, як «незалежної й суверенної держави». Згідно з цією конституцією, до компетенції Сов. України належали: зносини з чужоземними державами, оголошування війни й миру, організація війська, фінансове господарство республіки й т. д. Під впливом національного руху в Україні новоутворена большевицька влада виявляла особливу обережність до того

гасла, під яким цей рух розвивався. Москва старалася, принаймні назверха, показати, що визнає незалежність УССР. Наприклад, у своїх нотах до польського уряду, а то й до урядів Франції, Англії, Італії та Злучених Держав із приводу польського наступу, РСФСР ввесь час згадує про уряд УССР і про незалежну УССР.

Як тільки була закінчена війна з Польщею, між Україною й Москвою (у грудні 1920. р.) підписано «військово-господарський» союз. До компетенції московського уряду передано цілком такі комісаріяти найважливішого значіння, як військові та морські справи, зовнішня торгівля, фінанси, праця, шляхи, почта та телеграф, на решті Вища Рада народнього господарства. З тактичних міркувань цей договір визнавав «незалежність і суверенність кожної з договірних сторін», зокрема за Україною залишав право окремого дипломатичного представництва в різних країнах. Тому мировий договір у Ризі в березні 1921. р. підписали з одного боку — Польща, а з другого — «незалежні», лише зв'язані воєнно-господарським союзом, Російська й Українська Советська Республіки. Сам договір складено трьома мовами: польською, російською та українською. Голова харківського уряду Раковський безпосередньо зносився з польським урядом. УССР мала своє окреме посольство в Варшаві, а в Харкові було посольство польське.

Коли прийшло до остаточного замирення на зовнішніх фронтах, московський центр ужив заходів у напрямі ще «тіснішого об'єднання боєвих

сил» Советського Союзу. В липні 1923. р. на підставі постанов Х. Зїзду Советів з 27. грудня 1922. р., оголошено конституцію »Союзу Советських Соціалістичних Республік», що формально залишалася в силі до кінця 1936. року.

В порівнанні з договором 1920. р., конституція 1923. р. ще більше поширювала компетенцію московської влади. «Суверенні» національні республіки тепер були позбавлені окремого представництва за кордоном. Згідно з конституцією 1923. р., безпосередньо до віддання союзної влади належать комісаріяти, що поділяються на **загальносоюзні й обєднані**. Загальносоюзні комісаріяти (закордонних справ, військових і морських справ, зовнішньої торгівлі, шляхів, пошти і телеграфів) мають при союзних республіках своїх уповноважених, що безпосередньо їм підлягають. Комісаріяти обєднані (вища рада народного господарства, комісаріат харчування, ліації, фінансів і робітничо-селянської інспекції) існують також у союзних республіках, але «у своїй роботі переводять у життя директиви відповідних народніх комісаріатів Союзу ССР». Таким чином, згідно з конституцією ССР, в союзних республіках залишені лише такі «самостійні» комісаріяти, як внутрішніх справ, земельних справ, юстиції, освіти, охорони здоров'я й соціального забезпечення.

На підставі конституції 1923. р., ІХ. Всеукраїнський зїзд рад 10. травня 1925. р. вніс відповідні зміни в конституцію УСРР з березня 1919. р. В цій зміненій конституції було зазна-

чено, що УССР входить до складу Союзу ССР як «незалежна договірна республіка і зберігає за собою право вільного виходу з Союзу». Крім того в § 8 говорилося, що «УССР має свого постійного представника при уряді ССРСР». В § 4 сказано, що, з «уваги на непохитно виявлену волю молдавського народу, УССР об'єднується з ним на засадах утворення в складі УССР автономної Молдавської советської республіки, що управляється на підставі осібної конституції» (автономна Молдавська республіка, з півмільйоновим населенням, фактично почала існувати від 14. жовтня 1924. р.).

15. травня 1929. р. XI. Всеукраїнський зїзд рад, виконуючи постанову IX. Всеукраїнського зїзду рад, затвердив докладніше розроблений текст конституції УССР в розвиток та доповнення конституції з року 1925. В цій конституції УССР, що була чинна до кінця 1936. року, знаходимо такі головніші зміни в порівнанні з конституцією 1925. р. Насамперед, вже зовсім не згадується про постійного представника Советської України при уряді ССРСР. Крім того в §§ 19—20 говориться (в конституції 1925. р. цього не було), що «для більшого забезпечення інтересів національних меншостей, що становлять у тій чи іншій місцевості компактну більшість людности, можуть утворюватися, за постановами вищих органів республіки, окремі національно-адміністративні одиниці» і що «мови всіх національностей, що живуть на території УССР, рівноправні».

Подібно до конституції 1925. р., в цій конституції говориться про «суверенність» УССР і про право »вільного виходу» з Союзу. «Суверенітет УССР — говориться в § 3, — обмежений тільки в межах, зазначених у конституції ССРСР, і тільки у предметах, що їх віднесено до компетенції ССРСР; поза цими межами УССР здійснює свою державну владу самостійно». Далі в § 21 сказано, що «затвердження й зміна цієї конституції належить виключно Всеукраїнському з'їзду рад».

Само собою, дійсну силу конституції УССР з років 1925. і 1929. слід оцінювати лише з погляду всесоюзної конституції 1923. р., яка в цілому складена в дусі безпеки диктатури компартії: поряд із красномовними декляраціями про права союзних республік і т. п., у ній знаходимо все для того, щоб фактично була унеможливлена яка-будь свобода, між іншим і національна на теренах ССРСР. Напр., згідно з конституцією 1923. р. поряд із «союзним советом» існує в центрі окремих «совет національностей». Але в цій советі більшість голосів належить не советським республікам, а представникам автономних республік і автономних областей самої РСФСР. Крім того, совет національностей не має рівних законодавчих прав із союзним советом і тому, в разі розходжень, не має змоги перевести свої проекти. В вищому органі советської влади «Президії Центрального Виконавчого Комітету» совет національностей має тільки 7 членів поміж 21. Ця президія разом із

представленим ним Ц. В. К-том має право прийняти й касувати декрети, постанови та розпорядки всіх органів союзних республік, зате ж їх власні декрети й постанови обовязкові на всій території Советського Союзу. Союзні республіки не мають своїх бюджетів, їх бюджети є складовими частинами загальносоюзного бюджету, що його затверджує Ц. В. К. Союзу.

З приводу конституції 1923. р. російський політик П. Мілюков свого часу слушно писав: «Союзна конституція 6. липня 1923. р. формально відбирає у ніби-то незалежних національних держав навіть такі господарські права, якими користувалися скромні органи самоврядування за царської доби, забезпечуючи собі лазівки для встрявання навіть у ті галузі управи, що залишені в місцевому завідуванні». ¹⁾

¹⁾ Увідміну конституції 1923. року, 5. грудня 1936. р. на VIII. Всесоюзному Зїзді Советів у Москві ухвалена чинна досі т. зв. нова чи „сталінська“ конституція. Згідно з цією конституцією, значно розширена компетенція загальносоюзних органів, яким фактично передано керування всіма справами союзних республік. Ця конституція відбирає у союзних республік право регулювання адміністративного розподілу їх територій, право визначення основних прав і обовязків громадян; союзні республіки не мають прав на свою територію, бо ці права належать ССРСР і т. д.

Взагалі своїм змістом „нова конституція“ є значним кроком назад в порівнянні з конституцією р. 1923. Нове в цій конституції — встановлення вселюдного виборчого права, якого не визнавали попередні советські конституції. Але це право — фікція, бо громадяни мають право вибирати лише кандидатів, виставлених комуністичною партією або тими організаціями, в яких комуністи складають керуюче ядро.

Дійсне життя показало, що «писані» большевицькі конституції в більшості випадків послужили лише формальним виправданням того, що раніше советська влада робила ніби з порушенням закону. Завжди, коли конституція ставала на перешкоді московському центрові, він просто цю конституцію ігнорував. Конституція СРСР, як і згадані конституції УРСР — це параван, зовнішня декорація, прикриваючись якими московський комуністичний центр увесь час переводив і переводить **свої** пляни, хоч би і проти інтересів «союзної» України.

Три головні доби можна відрізнити у взаємовідносинах України з комуністичною Москвою: 1. Доба військової окупації України від початку 1919. р. до 1923. р.; 2. Доба так зв. українізаційної політики від 1923. р. до кінця 1929. р. і 3. Доба ліквідації автономних прав України від кінця 1929. р. до цього часу.

2. Доба військової окупації України.

Україна, як і Росія, є переважно аграрна країна. За даними советського перепису 1926. р. селяни становлять в Україні 81,5 проц. всього населення і 89,1 проц. населення українського. Не диво, що від самого початку приходу в Україну большевикам довелося мати діло головню з цією **основною** масою українського населення. Українське село було й залишилось до цієї пори тією віссю, навколо якої обертаються всі важ-

ливіші політичні події в Советській Україні. Українське селянство, не зважаючи на вікову національну неволю, найбільше зберегло свої національні ознаки: мову, народні звичаї й т. п. Звідси виникали постійні труднощі для большевицької влади в Україні. Заволодівши Україною штиками, большевики бачили, що без підпори з боку українських мас загибель советської влади в Україні неминуча. Але на які українські верстви могли вони спиратися? Зприводу цього комуніст О. Скрипник, що пізніше трагічно загинув, свого часу писав: «Наша трагедія в тому полягає, що ми мусимо за допомогою робітничої класи, по національності російської або зросійщеної, завоювати собі селянство й сільський пролетаріят, по національному складу український, який унаслідок складних історичних умов упереджено ставиться до всього російського, «московського». ²⁾

Кермуючись тодішньою політикою воєнного комунізму, большевики для зміцнення своєї влади в Україні придумали «ставку» на українське сільське робітництво та вбоге селянство. Законом із 9. січня 1920. р. покликано до життя т. зв. «комнезами» (комітети незаможних селян). Подібні комітети під назвою «комбедів» свого часу існували і на Московщині, але під натиском селянства їх поліквідовано ще восени 1918. року. Це не заваджало большевикам цей збанкrotований «інститут» відновити в Україні. Мета «комнезамів» була ясна: шляхом штучного

²⁾ „Комуніст“, Харків, 1920. ч. 4.

розколу села спертися на українські бідніші елементи для утримання влади у своїх руках. Фактично «комнезами» були органами советської влади, що, крім деяких інших функцій, особливо допомагали большевикам у їх політиці в Україні щодо витягання хліба у продукційного селянства. Поперемішувані з різним зайшлим елементом із Росії, що грав ролю большевицьких агентів, — «комнезами» стали знаряддям для переведення організованого **грабунку** українського села.

Всі адміністраційні апарати в Україні обсаджено чужим, неукраїнським елементом. В урядових установах запанувала російська мова. Україна була підпорядкована червоній армії, щодо свого національного складу — неукраїнській (українців було тільки 8 проц.).³⁾ Уся преса виходила російською мовою. Всеукраїнське державне видавництво, де зосереджувалася вся книжкова продукція в Україні, за цілий 1920. рік не видрукувало ні одного українського підручника. Всеукраїнській Академії Наук ставлено всякі перешкоди в її праці. У звідомленні Академії за 1921. р. прямо говориться: «У всіх відношеннях і насамперед щодо відпуску засобів советська влада або цілком ігнорувала Академію, або прямо їй перешкоджала». В очах російських большевиків «неблагонадійними» були всі ті, що говорили українською мовою, навіть — українські комуністи. Терор над-

³⁾ Збірник справоздань Народніх Комісарів УССР, Харків, 1921.

звичайних комісій (Чеки) звертався проти всього, що було зв'язане з поширом та розвитком української культури. Вся економічна політика большевиків зводилася до безоглядного вивозу з України різних її матеріяльних ресурсів. Українську кооперацію в усіх її формах знищено.

Ця політика большевиків викликала величезний опір із боку українського населення. Зокрема «комнезами», замість розгрому «сільської буржуазії», ще різкіше поставили українське село проти російських большевиків. Зчинилася масова пожежа народніх повстань, в яких узяли участь і українські комуністи. Повстанські організації з'являлися сотнями. Тільки за другу половину 1920. р., за даними советської влади, відібрано в повстанців в Україні: 805 скорострілів, 33 гармати, 23.714 рушниць і багато іншої зброї. ⁴⁾ Український комуніст Річицький про відносини на українському селі в цю добу писав: «Комуністи України виявили повну нездатність підійти до українських мас, особливо селянських; відносно останніх вони так чудесно себе поставили, що без надійної озброєної сили не сміли носа показати на село». ⁵⁾

Політика большевиків привела до руїни сільське господарство України. Під впливом постійних реквізицій селяни змінили характер свого господарства: почали засівати лише стільки, скільки необхідно їм було для власних по-

⁴⁾ „Збірник справоздань Народніх Комісарів УССР“, Харків, 1921.

⁵⁾ „Червоний Прапор“, Київ, 29 січня, 1920 р.

треб. Це все страшно понизило сільсько-господарську продукцію й послужило за одну з найважливіших причин голодової катастрофи в рр. 1921—1922.

Але ні масові повстання, ні голод не змінили політики большевиків в Україні. Україна була потрібна большевикам, як колонія для постачання Росії хліба, вугілля, заліза, цукру й т. п. З другого боку, це був для них головний **форпост** для боротьби з інтервенцією й російською реакцією (Денікін, Врангелі). Нарешті через Україну большевики хотіли пробитися в Західню Європу. Тому з усім тим, що перешкоджає безборонному пануванню над цим краєм, велася й ведеться безпощадна боротьба.

Цим лише можна пояснити варварське відношення Москви до голодуючого населення України підчас голодової катастрофи в рр. 1921—1922. Наприклад, московський центр замовчував факт голоду в Україні, хоч там голодувало понад 10 мільйонів людности. Докладні відомості про цей голод опублікував лише в квітні 1922. капітан Квіслінг у Женеві ⁶⁾ після того, як прийшло до організації міжнародної допомоги голодним на чолі з Нансеном. Цю допомогу Москва також використовувала, головню для району Поволжжя, ігноруючи Україну, де голод досягав найбільших розмірів. Ще більше: Москва далі вивозила хліб з голодових районів України. ⁷⁾ «Братський союз» із Москвою ніколи не

⁶⁾ Quisling: La famine en Ukraine. Genève, 1922.

⁷⁾ The famine in the Ukraine. Berlin 1933. — І. Герасимович. Голод на Україні. Берлін, 1922.

був такий здискредитований в очах українського населення, як під час тієї голодової катастрофи!

Політика грубого культурно-національного та економічного поневолення й визиску продовжувалась в Україні до 1923. р. Від самого початку окупації України серед російських більшовиків панувала т. зв. теорія боротьби двох культур — української («селянської») й російської («пролетарської»). Ця теорія визнавала за «неминучий процес русифікації» українського населення.⁸⁾ Лише поволі під впливом фактів життя, а головню через необхідну потребу спертися на **українські** маси, більшовики примушені були порвати з цією теорією і стати на шлях активного підтриму українського культурного розвитку. Вирішальну роль в цих змінах відіграла нова політика щодо селянства.

3. Доба українізації.

Політика НЕП-а, що була проголошена в 1921. р. Леніном, але в Україні ввійшла в життя аж 1922. р., довело до значних змін на селі в цілій советській державі. Середняцька маса селянства стала панувати як своєю кількістю, так і кількістю продукovanого хліба. Зокрема в Україні, наприклад у 1925. р., середні хазяйства становили 64 проц. супроти 48 проц. в 1917. р. Шу-

⁸⁾ Тези пленуму Ц. К. і ЦКК КП(б)У про підсумки українізації з червня 1926. р.

каючи порятунку перед зростом продукційного селянства, більшовики поставили собі нове завдання: повернути середні маси села до совєтської влади, іншими словами: примирити комуністичну диктатуру з селом, а також окремі групи селян між собою.

Остаточну орієнтацію на середняка, а не на сільську голоту, проголосив XIV з'їзд ВКП (Всесоюзна Комуністична Партія) у грудні 1925 р. В постановах цього з'їзду сказано: «Не можна ані на хвилину забувати, що середняцькі верстви селянства надзвичайно зросли, і що ці верстви творять тепер основну масу селянства. Не маючи цієї маси в ролі міцного союзника або обмежуючись лише самою неутралізацією цих верств, тепер не можна будувати соціалізму».

В тісному звязку з цією новою політикою — орієнтації на широкі маси селянства почалася друга доба більшовицького панування в Україні — доба т. зв. **українізації**.

З досвіду попередніх років більшовики переконалися, що розмовляти з українським селянином, і тим більше — впливати на нього культурно й політично, можна тільки за допомогою української мови. Серед таких обставин можна було переводити нову політику в Україні не інакше, як тільки — змінивши своє відношення до української мови та до української культури. Треба було українську мову й культуру поставити на службу новій господарській політиці. Тому почалася «українізація України».

Теоретичні засади нової національної полі-

тики в Україні проголошено ще за життя Леніна на XII. зїзді ВКП в квітні 1923. р. В інтересах «смички» міста з селом цей зїзд оголосив «рішучу боротьбу з пережитками російського шовінізму». Фактично українізаційна політика почала послїдовно переводитись тїльки через два роки після цього зїзду, коли ставку на широкї маси селянства поставлено остаточно. У квітні 1925. р. пленум ЦК КП(б)У (Центральний Комітет Комуністичної Партії (большевиків) України) ухвалив відому резолюцію про українізацію, де заявлялось: «Справа зміцнення союзу робітничої класи з селянством і зміцнення диктатури пролетаріату на Україні вимагає напруження комуністичних сил усїєї партії для опанування української мови та українізації усїєї внутропартійної роботи. Партія повинна в ближчу добу направити свою енергію на опанування й керівництво всїм культурно-громадським процесом, що все більш поширюється, особливо на селї».

Лиш тепер для большевиків стало ясно, що «справжнє будівництво соціалізму в Україні неможливе без втягнення в справу господарського та культурного будівництва широких робітничих та селянських мас, можливого тїльки в формі зміцнення Советської України й розвитку української культури», при чїм зазначалось, що «головні труднощі — зберегти в цїм процесї **пролетарське керівництво**».⁹⁾ Лише тепер заявлено, що «партія стоїть за самостійний розвиток

⁹⁾ Тези пленуму ЦК і ЦКК КП(б)У з червня 1926. р.

української культури, за виявлення всіх творчих сил українського народу», що ігнорування української мови й розвитку української культури привело б до невикористання їх, як «основного знаряддя для зміцнення союзу робітничої класи з селянством» (тамже). Тому говорилося про необхідність звернути увагу на «збільшення роботи по втягненню до советського апарату позапартійної української інтелігенції», про «втягнення широких мас корінного населення в державно-господарське будівництво»¹⁰⁾ і т. п.

Українська мова й культура були тепер потрібні як знаряддя для союзу з селянством. Тимто проголошено українізацію адміністраційного та партійного апарату для того, щоб цей апарат, як висловився член харківського уряду Петровський, міг «не заглядаючи у словник, розмовляти з селянином». Як раніше «комнезами» були тим знаряддям, за допомогою якого російські большевики старалися опанувати українське село, а з ним і цілу Україну, так тепер українізація мусіла допомогти їм захопити у свої руки не тільки українське село, а й цілий український рух. Серед таких обставин «комнезами» стали непотрібні, і в 1925. р. їх перетворено на «добровільні громадські організації».

Вже з кінцем 1927. р. на X. Всеукраїнському зїзді КП(б)У в Харкові тодішній генеральний секретар цієї партії Каганович заявляв: «У нас у грандіозному масштабі розвивається наша культура. У всіх областях розвиток україн-

¹⁰⁾ Там же.

ської культури настільки пішов уперед за останні роки, що самим заїлим українським націоналістам такий зріст ніколи не снився. Початкова школа обслуговує українське населення в українській мові. Вища школа поступово й надійно українізується. Українська книга й преса вирости кількісно й якісно, як ніколи в історії України. В нашому Совнаркомі — вищому органі нашої влади — ми маємо із 20 осіб 13 українців. Наш Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет, у ньому 66 проц. — українців, 25 проц. — росіян, 4 проц. — жидів і інш.».

Новий курс національної політики в Україні був виразною **уступкою** українським масам. Але цей курс ховав у собі дві небезпеки для большевицької влади. Українізаційну політику робилося нещиро, а з певною задньою метою, тимто вона мусіла викликати деяке незадоволення й опір із боку українського населення. Крім того, проголошуючи українізацію, большевицька влада гралася з вогнем: пробуджена національна українська стихія могла затопити самих большевиків, заволодівши й витиснувши російські большевицькі елементи з державних апаратів України.

З цими небезпеками большевики рахувалися. «Величезний», за висловом Троцького, національний рух в Україні був увесь час у большевиків на очах. Від самого початку українізаційного курсу вони поспішили утворити цілий уряд замаскованих гальм із метою ослабити цей рух. Крім формального переводжування самої

українізації, до важливіших із цих гальм треба віднести політику виділювання так зв. **національно-територіальних одиниць**, що проводилося під покривкою «як найбільшої безпеки прав національних меншостей». Вже 1927. року в Україні, крім автономної Молдавської республіки, існувало 954 національних сільських рад, 103 національних селищних рад і 24 національні райони, головно з росіян, жидів, німців, поляків і т. д.¹¹⁾ У тісному звязку з цією політикою роздробу території України на дрібні національні одиниці, на широку скалю поставлено справу жидівської колонізації в південних районах України. Водночас українців переселяли в північні райони Росії та в Сибір. Проти такої політики почали врешті протестувати селяни з Росії, що тяж хотіли б були переселятися в Україну. Так, московська «Беднота» з 22. травня 1926. р. надрукувала статтю одного селянина з Смоленської губернії під назвою «Чому жидам Крим, а нам Сибір?»

В 1927. р. видано окремий закон про «рівноправність усіх мов», зміст якого, як ми бачили, ввійшов потім у конституцію УССР з 1929. р. Цим законом, поряд із українською мовою, й російську мову визнано обовязковою для всіх шкіл в Україні. Всі офіційні зносини та внутрішнє діловодство в державних установах мали провадитись українською мовою на всій території УССР; вийнятком були згадані національно-

¹¹⁾ Г. Александренко: Конституція УССР і СССР, Харків, 1928, ст. 35.

територіяльні одиниці, в яких офіційною мовою визнавалося мову даної національної меншости. Цей закон був спеціально звернений проти «української стихії». Ніякого аналогічного закону не видано ані в Росії з її мішаним населенням, ані в інших республіках Союзного Союзу, хоч поза межами України, на території СРСР самих українців нараховується коло 8 мільйонів.

Але загальмувати «українську стихію» большевикам не вдалося. Як у попередню добу, так і тепер — большевицька влада не доцінювала національного моменту в Україні. Московські диктатори, очевидно, сподівалися за допомогою українізаційного маневру легко підпорядкувати культурний рух в Україні своїм цілям і своїм директивам. Насправді ж українізація, навіть у тих обмежених розмірах, які дозволили большевики, привела до зовсім небажаних для Москви наслідків. Коли в попередню добу большевикам щастило в боротьбі з озброєним повстанням українських «сепаратистів», то тепер на культурно-національному фронті вони успіху не мали. Культурний рух в Україні не тільки не пішов за директивами російського «пролетарського керміництва», ало почав впливати на самих провідників та творців української «пролетарської» культури. Від початку українізації союцька преса в Україні не перестає писати про різні «національні ухили» та «покаянні» заяви в рядах найвидатніших представників українських комуністів. Письменник Хвильовий

із його гаслом — культурної орієнтації на Західню Європу, а не на Москву, комісар освіти Шумський (оборонець Хвильового й послідовний виконавець українізаційної політики), історик Яворський, економіст Волобуєв, комісар фінансів Полоз і багато інших — все це виразники того «непролетарського» культурного українського руху, що почався на ґрунті проголошеної більшовиками українізації. Це були живі протести проти тих тісних шор та обмежень, у які цей рух старалася загнати комуністична Москва.

І протести ці не були безпідставні. Навіть Ц. К. КП(б)У, ця експозитура комуністичної Москви (ні разу на чолі цієї партії не стояв українець), у своїй заяві до Виконавчого Комітету Комінтерну з 1927. р. скаржився на існування «російського націоналістичного ухилу», що проявлявся в «ігноруванні й недооцінці національного питання в Україні». В заяві вказувалося також, як на прояви цього «ухилу», на «умалення значіння України, як складової частини ССРСР, на «формальне ставлення партії щодо переводжування українізації, яку часто визнається тільки на словах», на «намагання не переводити політики українізації по містах, серед робітництва, а тільки по селах» і т. д.¹²⁾

Само собою, поруч із українізаційною політикою, як і в попередню добу, продовжувалась нічим не обмежена економічна експлоатація України. Це також не залишалося без опору

¹²⁾ М. Попов: Нарис історії комуністичної партії (більшовиків) України, Харків, 1929, ст. 291.

з боку української людности. Навіть на сторінках харківського урядового органу «Вісті» не раз висловлювано незадоволення з централістичної союзної господарки, при чім підкреслювано, що Україна Москвою занедбана. Коли в 1927. р. головні міста України Київ, Харків, Одеса звернулися були до уряду з проханням будувати в них текстильні фабрики, то з Москви одержано відповідь: «Нові фабрики будуть будуватися в історичних (?) центрах розвитку текстильної промисловости», тобто в Московщині. Згадуваний член харківського уряду Петровський на нарадах у Москві жалувався, що «Україна своїм багатством майже дорівнюється Франції», а бюджет України подібний до бюджету московської губерніяльної ради.¹³⁾ Через систематичний вивіз із України хлібних запасів у р. 1928. дійшло до нового голоду в багатьох районах України.

Економічний визиск України був такий на-явний та яскравий, що з різкою критикою господарської політики большевиків в Україні в советській пресі виступив згаданий комуніст Волобуєв, із походження росіянин. Він доводив, що Советський Союз визискує Україну не гірше від царської імперії. Указуючи на «непомірно високий процент вилучення зиску українського народного господарства на союзні потреби», Волобуєв між іншим підкреслював, що «існуючий по-

¹³⁾ „Комуніст“, Харків, 7. грудня 1928.

рядок затвердження бюджетів перетворює бюджетне право України в фікцію». ¹⁴⁾

Поза всіма цими негативними рисами, українізаційна доба багатьома сторонами була поступом уперед у порівнянні з добою попередньою. Досить того, що тепер большевицька влада орієнтувалася на широкі маси українського селянства та інтелігенції, з якими раніше вела безпощадну боротьбу. Все це відбилося на формах опору української людности проти окупаційного режиму російських большевиків. Замість збройної боротьби та масових народніх повстань, цей опір виявляється тепер головню на ґрунті культурного життя.

Так тяглося приблизно до кінця 1929. р., коли проголошено «генеральну лінію» Сталіна з її п'ятилітнім планом, загальною колективізацією сільського господарства й т. д. Від того часу починається третя, найстрашніша доба большевицького панування в Україні. Ця доба тягнеться до цієї пори й особливо в останніх роках набрала нечуваних форм варварського нищення українського народу. Замість орієнтації на широкі верстви української людности, знову почався масовий національний терор, фізичне винищення української людности голодом і т. д.

¹⁴⁾ М. Волобуєв: „До проблему української економіки“ („Більшовик України“, Харків, 1928, чч. 2 і 3).

4. Пятилітній план і ліквідація автономних прав України.

Розрив із українізаційним курсом почався у зв'язку з новою зміною політики щодо селянства. Як «смичка» з селом свого часу продиктувала більшовикам потребу українізації, так тепер «генеральна лінія партії», з її примусовою колективізацією сільського господарства і ставкою на знищення селянства, як класи, зробило українізацію непотрібною. Замість «смички», тепер проголошено **боротьбу з селом**, тимто завдання українізації, як знаряддя для порозуміння з селом, ставали зайві й навіть небезпечні. Вже в попередню добу більшовики мали змогу переконатись, що українізація — це палиця з двома кінцями, бо наслідком її значно зміцнилася і зросла відпорність української людности, як нації.

Боротьба за зміцнення большевицької влади переносилася знову в площину господарську, але в інших формах, ніж це було раніше. В центрі уваги тепер стояв пятилітній план, що мав бути здійснений шляхом централізації всіх сил та засобів Советського Союзу, шляхом будови господарства, як єдиного союзного цілого. Індустріялізація Советського Союзу мала переводитися передусім коштом селянства. Але як поставити на службу пятилітнього плану особливо українського селянина з його відомим індивідуалізмом і ворожим відношенням до большевицької колективізації? Очевидячки, це можна було зробити лише **силою**, знищенням індиві-

дуального селянського господарства й поверненням селян у кріпаків большевицької держави. Серед таких умов культурно-національне піднесення української людности загрожувало наслідками не тільки в ділянці відповідного виховання українських мас. Воно могло пошкодити, а то ізовсім знищити, всі большевицькі плани індустріалізації та колективізації, що збудовані передусім на господарській експлоатації України.

Все це висунуло на порядок денний **політику відступу** від попередніх позицій, політику як найміцнішого підпорядкування всього життя в Україні московському центрові. В умовах «генеральної лінії партії», збудованої на необмеженій централізації життя в цілому Советському Союзі, в очах московського центру ставала небезпечна не тільки українізація, але й ті фіктивні автономні права України, які їй належали згідно з конституцією.

Звідси проголошення п'ятилітнього плану (травень, 1929. р.) і особливо проголошення загальної колективізації (осінь, 1929. р.) є тими датами, від яких починається різка зміна в національній політиці большевиків в Україні. Поруч із занедбанням культурного українського життя та відновою Москвою національного терору, крок за кроком переводиться якнайгостріше підпорядкування Москві всіх галузів господарського, культурного й іншого життя в Україні. Водночас іде систематична ліквідація автономних прав Советської України, з явним порушенням конституції, згідно з якою, як ми ба-

чили, всяка зміна її «належить виключно Всеукраїнському зїздові рад». Ліквідація переводиться тихо, мовчки, при заявах, що все лишається по старому. Навіть українізація офіційно не припинена, бо це викликало б опір з боку самих комуністів в Україні. Ось головніші факти цієї «ліквідаційної» діяльності советської влади в Україні.

Одночасно з проголошенням п'ятилітнього плану починається підготовка величезного монстр-процесу в Харкові, зверненого спеціально проти української інтелігенції. З цією метою вже восени 1929. р. переводиться масові арешти, тисячі українців розстріляно без суда, а в березні—квітні 1930. р. 40 днів іде «суд» над 45 обвинуваченими в одній з найбільших театральних саль Харкова, переповненій глядачами з усіх кінців Советської України. На чолі обвинувачених — член Української Академії Наук Єфремов, решта обжалуваних—професори, письменники, лікарі, педагогі, священники й т. д. Обвинувачують їх у тому, що ніби-то створили **«Спілку Визволення України»** з метою відірвати Україну від Советського Союзу. Всіх засуджують на заслання та в'язницю, а самий процес використовують для фактичного розгрому Всеукраїнської Академії Наук, куди, замість дійсних учених українців, вибирають членами советських комісарів, таких, як Шліхтер, Затонський, тощо. Ліквідують і автокефальну українську церкву, бо, мовляв, вона теж була звязана зі «Спілкою Визволення України». Припиняють українські

літературні журнали, як «Літературна газета», «Літературний ярмарок» і т. ін., ліквідують Державне Видавництво України, замість якого утворюється т. зв. «Об'єднане Видавництво України», цілком підпорядковане контролі Москви, й т. д. без кінця.

Мету процесу досягнуто: в атмосфері стероризованої людности легше було приступити до переведення «генеральної лінії партії».

Після розгрому української інтелігенції починається розгром українського села. В січні—лютому 1930. р., коли хвиля примусової колективізації досягла свого найвищого ступня, переводяться масові арешти українських селян майно їх конфіскується, а їх самих під збройною охороною цілими поїздами висилають, іноді з жінками й дітьми, до концентраційних таборів на Соловецькі острови та в інші північні райони Росії. Лише за ці два місяці виселено з України понад 200 тисяч українських «куркулів», як «небезпечних» для справи колективізації. Велика маса їх загинула у страшних умовах большевицького заслання та в'язниці. Як у часи військового комунізму, так тепер національний терор у всіх його формах не перестає гуляти по всій території Советської України.

Нищачи живі національні українські сили комуністична Москва не забуває і про знищення найменших ознак господарської «окремішности» України. Передусім у грудні 1929. р. касують трест «Донвугілля». Замість його організують кілька нових трестів, що безпосередньо входять

до всесоюзного вугільного об'єднання. Рівночасно ж російські вугільні трести, як Мосвугіль, Уралвугіль, Сибірвугіль та інші увіходять і надалі до всесоюзного об'єднання на правах окремих організацій. Майже одночасно переводиться централізацію української цукрової промисловости. Правління цукротресту ще в 1924. р. перенесено з Києва до Москви, в Україні залишено лише його філії: в Києві, Гумані та Винниці. На початку 1930. р. цукротрест перетворюється в союз-сахар із центром у Москві й без жадних філій в Україні. Наслідком цього українські кооперативи мусять купувати цукор із українських цукроварень за посередництвом Москви.

Саму кооперацію також переформовано. До п'ятилітки на Україні були свої всеукраїнські об'єднання споживчої (Вукоспілка), сіл.-господарської (Сільський Господар), бурякової (Укрбуряксоюз) та інш. кооперації. На початку 1930. р. в Москві утворено «Всесоюзний Зерносоюз» і «Всесоюзний Московський Союз Союзів», у які входять всі об'єднання української кооперації. Зліквідовано й Українбанк в Україні.

Не тільки центри промислового керміництва, а й головні капітальні вклади, згідно з п'ятилітнім планом, переносять тепер у природний центр російської держави — на **Урал та Сибір**, на який свого часу вказував іще знаменитий російський хемік Менделєєв. У червні 1930. р. XVI. зїзд ВКП (Всесоюзної Комуністичної Партії) ухвалює постанову про утворення другої вугільно-металургічної бази в Урало-Куз-

нецькому районі. Тимчасом для максимального використання природних багатств України у 1932. р. — спішно починають будову спеціальної залізно-дорожньої надмагістралі Донбас—Москва.

Як відомо, за часів російської імперії російські капітали гніздилися головню на Уралі. В Україні панували капітали англійські, французькі та бельгійські з винятком німецьких капіталів, що панували в інших районах б. Росії.¹⁵⁾ Самий спір між залізно-рудними районами: Криворіжжям (в Україні) та Уралом був вирішений чужоземним капіталом усупереч тенденціям національного російського капіталу. Тепер із Україною повторюється та сама історія. Досить того, що п'ятилітній план збудований на повнім ігнорванні потреб правобережної України з її майже 20 мільйоновим населенням. Небагато краще положення на лівому березі Дніпра, де за весь час фактично збудовано один лише тракторовий завод у Харкові, та й то після довгої боротьби між Харковом і Москвою. Що ж до широко розрекламовуваної гідроелектричної централі над Дніпром т. зв. Дніпрельстану, то нема сумніву, що це «чудо большевицької індустріялізації», збудоване буквально на кістках українського населення, що загинуло від голоду, на довший час залишиться німим свідком того, як узагалі господарювати не слід.

В чому не можна відмовити московському

¹⁵⁾ М. Яворський: „Україна в епоху капіталізму“, Харків, 1925. М. Гольдман: „Русский империализм“, Москва, 1926.

центрові, то це в переводженні **прискорених тем-пів** «колективізації» та «індустріялізації» в Україні (особливо в Донбасі), бо справа не у «капітальних вкладах», а, навпаки, у грубому, нічим необмеженому визиску господарських можливостей України. Само собою, большевики інформують світ про Україну, як про «передову країну советського соціалізму». ¹⁶⁾ Насправді ж ця «передова країна», перебуваючи весь час у ролі **колонії** московського комуністичного центру, є країною перманентного недоїдання й голоду широких мас, країною, де тепер знову, як і в роках 1921—1922., дійшло до страшної голодової катастрофи з поширенням людоїдства й т. п., хоч не так давно Україна була «хлібною коморою» Європи. Знову, як і в роках 1921—1922., тисячами гине українська людина від голоду, а комуністична Москва мовчки вивозить хліб із України. Як свого часу від «військового комунізму» Леніна, так тепер від «генеральної лінії» Сталіна, Україна мусить терпіти найтяжче. І знову «братський союз» із Москвою є прокляттям в очах страдальницької людности України.

Серед цих умов ослаблення політичної активності українських мас наслідком голоду, само собою, значно легше переводити як «генеральну лінію партії», так і продиктовану нею **ліквідацію автономних прав України**. І цю ліквідацію переводиться.

Вже у травні 1929. р., одночасно з прийняттям п'ятилітнього плану, XI. Всеукраїнський

¹⁶⁾ Див. німецьку монографію; „Ukraine“, Харків, 1932.

зїзд рад, як ми бачили, ухвалив «докладніше розроблений» текст конституції ССРСР, де вже не згадується про «постійного представника України при уряді ССРСР», зате закон із 1927. р. про рівноправність усіх мов в Україні та про виділення національно-територіяльних одиниць стає предметом окремих параграфів цієї конституції.

У листопаді 1929. р., одночасно з проголошенням загальної колективізації, пленум Ц. К. ВКП за докладом Молотова касує комісаріяти хліборобства в союзних республіках, а їх головні функції передає новоутвореному «обеднаному» комісаріатові ССРСР. У мотивах цієї постанови сказано: «Розгортання колективізації та будівництва совхозів не може не викликати в ряді неспокійних районів несамовитого опору з боку куркульських та ін. елементів, які зберегли вплив на селі й провадять уперту боротьбу проти соціалістичного будівництва під гаслом захисту **національних інтересів**. У цих випадках особливо важно є посилити ролю пролетарської союзної держави і збільшити її організаційно-технічну допомогу».

З кінцем того самого 1929. р. починаються зміни в галузі управи народньою освітою. Насамперед обмежується компетенцію комісаріату освіти тим, що дві школи: харківський технологічний інститут і дніпропетровський гірничий інститут передається в завідування Вищої ради народнього господарства ССРСР. Одночасно Все-союзна Академія сільсько-господарських наук ім. Леніна утворює в Харкові інститут аспіран-

тів на правах окремої високої школи, що підлягає цілком згаданій Академії, обминаючи український комісаріят освіти (в серпні 1933. р., також за директивами Москви, переводиться справжній розгром цієї «Української Академії Хліборобства» з тих мотивів, що, мовляв, до керми цієї академії пролізли «ворожі та контрреволюційні елементи»). Слідом за цим у 1930. р. переводиться уніфікацію загальної системи шкільного навчання. На всеукраїнській нараді окружних інспекторів народніх шкіл у травні 1930. р. тодішній комісар освіти Скрипник заявив: «Скінчилася десятилітня смуга впертої боротьби між системами освіти УССР і РСФСР». ¹⁷⁾ Советська Україна мала відмінну систему народньої освіти від системи Советської Росії. Українську систему в порівнянні з російською характеризував професіоналізм. Тепер українську систему скасовано й замінено системою, що існувала в Советській Росії.

Прибираючи до своїх рук справу народньої освіти, Москва не забула також про кіно, що в большевиків грає велику пропагандивну роль. Ще в 1927. р. московські «Ізвестія» (ч. 107) скаржились, що в Україні не хочуть російського фільму й що «советське кіно, створене в Москві, може легше потрапити до Берліну й Парижу, ніж в Україну... Треба — говорилося далі — визнати советський фільм за культурну цінність, що має право безборонного ходу по всьо-

¹⁷⁾ Харківський „Комуніст“ з 10.V. 1930. р.

му Союзі». «Ізвестія» свого дочекалися. Тепер уже київська «Пролетарська Правда» в березні 1932. р. скаржитья, що московське «Союзкіно відняло в Українфільму фінансові справи й перетворило Українфільм у позичкову канцелярію, яка працює згідно з адміністративними наказами московського центру». «Союзкіно — говорить там таки — ігнорує директиви партії про всебічну піддержку національних кіно. Союзкіно цілком свідомо старається про повну ліквідацію українського фільму, цензурує українські фільми, а сценарії для них повинні перекладатися з української на російську мову. Досі було задержано 60 фільм з темами політичними, господарськими й культурними».

В січні 1931. р. Москва касує комісаріяти внутрішніх справ по всіх союзних республіках із тих мотивів, що нібито «в умовах соціалістичної реконструкції народнього господарства ці комісаріяти стали зайвими ланками советського апарату». Функції зліквідованих комісаріятів передається почасти новоутвореним «головним управам комунального господарства», а почасти центральним виконавчим комітетам окремих союзних республік, їх радам комісарів, а також комісаріатам праці та юстиції. Поруч із ліквідацією комісаріятів внутрішніх справ, переводяться зміни в адміністративному поділі України. Замість триступневого поділу (округа, район, сільська громада), що був установлений у 1925. р., восени 1930. р. касують округи і вводять двоступневий поділ (район і сільська гро-

мада), а через півтора року (у лютому 1932. р.), під впливом провалу хлібозаготовчої кампанії в 1931. р., територію України ділять на 5 областей: харківську, київську, винницьку, дніпропетровську та одеську з тим, що поза цими областями залишаються Донецький камінновугільний басейн із містом Маріюполем і Молдавська автономна республіка, що підпорядковуються **безпосередньо Москві**.

Таким чином, спеціально Донецький басейн, як і з господарського, так і з адміністративного боку, цілковито відірвано від України і приєднано до Москви. Нарешті, в 1933. році підпорядковується Москві «самостійний» комісаріят юстиції тим способом, що утворено нову посаду прокурора ССРСР для «об'єднання» діяльності прокурорів усіх советських республік.

Коли не рахувати комісаріатів: народнього здоров'я й соціальної безпеки, що формально ніби-то ще не скасовані, але фактично, фінансово й щодо законодавства знаходяться в цілковитій залежності від Москви, то треба вважати, що ліквідація автономних прав Советської України виконана цілком.

Здавалося б, після всіх цих «реформ» в Україні мусів би наступити так бажаний Москві «послух і порядок». Насправді ж сталося інакше.

Від моменту проголошення загальної колективізації Україна не перестає бути тереном найзавзятішого опору проти насильства. Форми цього опору дуже різноманітні. Спершу це були масові пожежі в колхозах, убивства большеви-

цьких урядовців та їх агентів і т. д. Потім ввійшов у постійний пасивний опір, звернений на систематичне нищення большевицьких планів посіву та зборів урожаю. Українські селяни й робітники бачать, як большевицька влада, не зважаючи на голодування української людности, безоглядно вивозить з України всі харчові запаси. Тому вони просто стараються забезпечити себе на зиму, самі боронять себе від голоду, самі шукають способів боротьби проти ненависної їм **чужої** влади. В цьому полягає головна причина масового затаювання хлібних запасів, польових крадіжей і т. д., хоч за це винним загрожує кара смерті. Пасивний опір селянства існує на всіх територіях Советського Союзу, але в Україні він набрав характеру боротьби **національної**.

Наслідком господарського опору українського населення план хлібозаготівлі провалився в 1931. р. і ще в більшій мірі в 1932. р. Від доби голодової катастрофи років 1921—1922. Советська Україна не переживала тяжчого положення, ніж те, що утворилося вже в літі 1932. р. Осіння й весняна засівна кампанія провалилась. Цілі величезні простори залишилися незасіяні. Крім цього, підчас збору врожаю минулого року в багатьох районах, особливо на півдні, залишено на полях 20, 40 і навіть 50 проц. урожаю, якого не зібрали, або не вивезли, або втратили при молоченні.¹⁸⁾ Велику частину врожаю минулого року вивезено з України. Тимто вже весняні мі-

¹⁸⁾ Харківські „Вісті“ з 14. VII. 1932.

сяці року 1932. були початком голоду на українському селі.

На III. всеукраїнській конференції КП(б)У, що була скликана на початку липня 1932. р. в Харкові спеціально для обговорення становища в сільському господарстві України, згадуваний член харківського уряду Скрипник отверто вказав на причини критичної ситуації в Україні. «Наша ситуація», — сказав він, — «тяжка. Ми маємо прориви по хлібозаготівчій кампанії минулого року, ми не добрали 70 мільйонів пудів. Ми маємо прориви і в продовольчому етапі, і в цілому ряді колхозних господарств у багатьох районах. При недавнім обїзді України я чув у багатьох місцях такі розмови: причиною цієї ситуації є те, що в нас забрали все дочиста. Іншими словами — продовжує Скрипник: — це пояснення говорить: у невиконанні плану хлібозаготовок, в кепському продовольчому стані **винні комуністи**, комуністи забрали хліб, тому немає хліба на прожиття, тому тяжкий продовольчий стан, тому є голод».¹⁹⁾

Конференція ухвалила резолюцію, яка всю вину за недостатки в хлібозаготівлі звалювала на «куркульські елементи», на «контрреволюціонерів» і т. п. Це не поліпшило ситуації. Голод в Україні зростав.

Серед таких обставин прийшло до трагічних подій в Україні. У січні 1933. р. ЦК ВКП в Москві ухвалив постанову, якою фактично висловлював недовіря цілому провідові комуні-

¹⁹⁾ Харківські „Вісті“ з 11. липня 1932.

стичної партії в Україні. Одночасно постановлено делегувати в Україну в ролі свого представника «з широкими повноваженнями» П. Постишева. «ЦК ВКП» — говорилося в цій резолюції — «уважає за доказане, що партійні організації в Україні не виконали доручених їм завдань щодо організації збіжєвих достав і виконання збіжєвого плану». Харківська комуністична організація, одержавши цю постанову, мовчки вислухала її на своїх зборах, не винісни жадної «покаянної» заяви, як це звичайно роблять у большевиків у таких випадках.

Як і слід було сподіватися, новопризначений диктатор Москви не мав успіху. Не вважаючи на всі зусилля, весняного засівного плану не вдалося виконати. Тоді всю силу своїх переслідувань він звертає на безборонний фронт культурного життя і тут шукає винуватців критичного становища в Україні. Московський намісник зрозумів, що українське село і місто об'єднані спільною ненавистю до чужої їм влади російських комуністів. Він побачив, що у зрості опору української людности грають ролю не тільки мотиви економічного характеру, але й змагання чисто **національні**.

А що вже в попередні роки національний терор в Україні зробив своє діло, знищивши активніші елементи української інтелігенції, тепер за вказівками Постишева починається пресова кампанія проти українських лінгвістів і т. п. У результаті цієї кампанії учених діячів із Українського Наукового Інституту Мовознавства в

Харкові, як Курилову, Трохименка та інш., віддано під суд за те, що нібито вони у своїх філологічних працях провадили «небезпечну чинність», а саме: нібито не пристосовували українську фахову термінологію до російських висловів, а навпаки, заводили нові слова, що значно відрізняють українську мову від російської. Одночасно з цими лінгвістами арештовано урядовців із комісаріату освіти, яких обвинувачують у тому, що вони рекомендували українським школам студіювати західньо-європейську літературу й мало дбали про російських письменників.

Звісно, в усіх цих «злочинах» за винного був признаний насамперед сам комісар освіти Скрипник, що не вжив енергійних заходів проти такої «небезпечної чинности». Тимто замість Скрипника у квітні комісаром освіти призначено Затонського, а проти самого Скрипника почато божевільне цькування спершу устами самого Постишева на пленумі ЦК КП(б)У, а після цього в советській пресі. Скрипника нарешті викликано на початку липня на партійний суд до Москви, де він скінчив самогубством. Ще раніше через таке саме цькування покінчив із собою найбільший український комуністичний письменник Хвильовий.

У день похорону Скрипника офіційні керівники комуністичної партії в Україні поляк Косіор і москаль Попов на зборах «партійного активу» в Харкові заявили таке. Косіор: «З огляду на сучасну міжнародню ситуацію українсь-

кий націоналізм є нашою головною небезпекою, і це накладає на нас обов'язок переведення з ним безпощадної боротьби. В Україні, зокрема на селі, найглибші й найрізноманітніші коріння запустили петлюрівські й взагалі українські націоналістичні елементи, що об'єднані спільною шаленою ненавистю проти партії й советської влади... Найбільш засміченим через цих контрреволюціонерів є народній комісаріят освіти, його місцеві органи, його науково-дослідчі інститути, а насамперед Українська академія хліборобства. Дуже сильною базою володіли українські націоналісти в Українській Академії Наук.²⁰⁾ Літературний фронт був також ними обсаджений і т. д.²¹⁾

Попов: «Завдання — піднести наше сільське господарство ми не можемо виконати, не очистивши нашу партію, наші советські, культурні, колгоспні та інші органи від буржуазних націоналістів. Особливо великого значіння в боротьбі з українським націоналістичним ухилом набирає питання про мову й правопис. Цій справі ЦК КП(б)У надає виключне значіння. Буржуазні націоналісти особливо широку роботу розгорнули над засміченням української мови та термінології, щоб максимально відірвати українську культуру від російської, і в цьому найважливі-

²⁰⁾ Незабаром, десь на початку 1936. року, Українська Академія Наук була перетворена в Академію Наук УРСР, тобто найвища національна українська наукова установа переформована в установу територіального характеру.

²¹⁾ Харківські „Вісті“ з 23. VII. 1933.

шому питанні т. Скрипник пішов на повіді в цих елементів». ²²⁾

Само собою, Косіор і Попов у своїх промовах не вказали на головний «гріх», через який старий більшовик Скрипник, заступник голови харківського уряду і член політ-бюра, попав у неласку перед комуністичною Москвою. Скрипник не любив замовчувати дійсного стану річей в Україні. Як комісар освіти, він наприклад, у 1930. р. отверто признався, що при «теперішніх темпах роботи» неграмотність в Україні буде зліквідована лише в 1939. р., а по окремих округах у 1957. р. і навіть в 1962. р. ²³⁾ Таксамо в 1931. р. він опублікував жахливі відомості про стан дітей шкільного віку в Україні: із 1 і пів мільйону учнів було забезпечених зимовим одягом лише 7 проц.! ²⁴⁾ В 1932. році він протестував проти безоглядного вивозу хліба з України. Як відповідальний член харківського уряду, він у 1933. р. мусів іще гостріше виступати проти нелюдської політики Москви, яка ігнорує факт голоду в Україні. Незадовго перед самогубством Скрипника на всесоюзній конференції для заготівлі хліба в Москві комісар Чернов заявив, що Україна «за всяку ціну» мусить у першому кварталі хлібозаготовчої кампанії здати 55 проц. своєї річної квоти. ²⁵⁾ Водночас комуністична Москва

²²⁾ Харківські „Вісті“ з 12. VII, 1933.

²³⁾ Збірник „Питання соціалістичної освіти“. Харків, 1930.

²⁴⁾ „Комуністична освіта“, 1931, ч. 1.

²⁵⁾ „За індустріалізацію“ з 27. V, 1933.

порозставляла вздовж границі Советської України відділи червоної армії й заборонила втікачам із України переселятися до Советської Росії, де кращі умови. Ці факти свідомого винищування української людности були останньою краплиною, що довела «шовініста» Скрипника до трагічного кінця.

Так почалася нова доба в боротьбі між Україною й Москвою, що продовжується до цієї пори. Варварською політикою московського центру в цю боротьбу втягнуто тепер не тільки українських соціалістів, «контрреволюціонерів», «націоналістів», «петлюрівців» і т. д., але й найідейніших українських комуністів. У боротьбі проти московського деспотизму обєдналася, як ніколи ще підчас цієї революції, вся українська нація, цілий український народ.²⁶⁾

²⁶⁾ До якої міри політика Москви, започаткована добою „генеральної лінії“ Сталіна, була абсолютно протиукраїнська, видно, наприклад, з того, що слідом за Скрипником 30. серпня 1937. р. кінчив самогубством також голова совнаркому УССР Любченко, що на протязі цілого ряду років був вірним виконавцем московської політики в Україні й ще незадовго перед тим, підчас обговорення нової конституції на всесоюзному зїзді в Москві, заявляв, що, мовляв, Україна під советською владою „вільна й щаслива“. Так само другий премер УССР Бондаренко, що був призначений заступником Любченка, вже через кілька місяців десь безслідно зник.

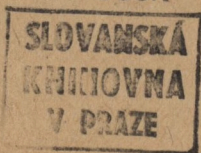
Взагалі варварський протукраїнський режим в Україні продовжував панувати незмінно, також після проголошення нової конституції СССР 1936. року. Ця „найдемократичніша в світі“ конституція, з її виразниками тенденціями до відбудови „єдиної неділимої“ Росії, не поліпшила ста-

Чим ця боротьба скінчиться, покаже недалека будучина. З певністю лише можна сказати, що большевикам не вдалося спинити національного українського руху й не вдасться. Під натиском широких українських мас Москва примушена залишити культурні здобутки українського національного руху. Залишаються українські школи всіх ступнів, українська мова поруч із російською в органах адміністрації, український театр, українська преса, книги й т. д. Іншими словами: переводиться й досі в життя погляд Леніна й Скрипника, що большевики для удержання своєї влади в Україні мусять говорити українською мовою.

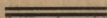
Большевицька влада зробила все для роз'єднання та розпорошення людности на теренах Советського Союзу. Знищила класові угруповання, перевела загальну деклясацію населення. Але національно-визвольні рухи, національні звязки людности залишилися тим, проти чого вона не може знайти порятунку. Зокрема більше як 20-літнє криваве панування російських большевиків в Україні нічого не змінило в характері українського народу з його старими традиціями свободи та рівности й постійним антагонізмом із деспотичною Москвою. Навпаки, під впли-

новища в Україні навпаки ще тісніше притягнула петлю централізації та національного поневолення України. Ніколи ще за часів большевицького панування в Україні не було такої рішучої та гострої боротьби навіть з найменшими проявами національної української „окремшности“, як тепер, в добу після проголошення „сталінської“ конституції.

SK ČSSR

вом революції сила національно-визвольного українського руху, змагання українських мас звільнитися зпід опіки Москви надзвичайно зросли. Національний момент при стабілізації відносин на Сході Європи буде грати особливо активну, вирішальну роль.

Rh 37566

ГОЛОВНИЙ СКЛАД

українських книжок, підручників, часописів, журналів, портретів, листівок, відзнак — знаходиться в **Українськiм Видавництвi „ПРОБОЕМ“** в Празi. Туди i посилайте свої замовлення на таку адресу:

Verlag »Probojem«, Prag XIV.—65, Fach 3.